

L. sz. 861

A MŰVELŐDESÜGYI MINISZTERIUM
DIÁPOZITÍV-SOROZATA

az általános iskola 8. osztályának irodalomtanításához

MIKSZÁTH KÁLMÁN:

A néhai bárány

Kiadja:

Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest, 1970

Készült:
AZ ORSZÁGOS
TANSZERGYÁRTÓ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ VÁLLALAT
Kutató Osztályának irányításával

Dr. Brósz Róbertné
munkája

Mikszáth Kálmán: A néhai bárány

I.

A képek témái:

1. "Büszkeséggel szólok palóc véreimről..."
2. A szelid nógrádi táj
3. Szegény Csuri Jóskának egészen hólyogos lett a tenyere
4. A kisértetiesen szaladó buzavetések
5. A megáradt Bágy
6. Nem tuskó biz' az, de tulipános láda, ott a tetején egy picike bárány
Szép patyolatgyapjas, két fekete folt van a hátgerincén
7. Az ár elmosta a csőszházat
8. Baló Mihály
9. De hátha megkerül, hátha visszahozzák
10. Mócsik György, a góizoni szücs olyasfélét mondott...
11. El is indult Baló Mihály azonnal
12. De nagy ur is a törvény!
13. A legmódosabb ember házát kikutatták
14. Semmit sem találtak a Sós portán
15. Se a bárány, se a láda
16. Sugtak - bugtak. Közvélemény. Sós távolodó alakja
17. Gózonban is megfordult
18. Egyszercsak szembejön az egész elöljáróság
19. Mintha a Cukrit láttam volna felém szaladni a levegőben.

20. Bácsi! Adja vissza a bárányomat!
21. De kedved fedelén is nagyon becsurog
22. Esküszöm, bíró uram, ebben a bárány dologban...
23. A vén Sós Pál szájában is ott akadt a következő esküszó
24. Egyszerre lecsapódott a földre
25. Cukri! Kis báránykám!

II.

A képek felhasználásának lehetőségei és módjai

A nyolcadikos magyar irodalom Tanterv anyaga számban elég szegényes prózával rendelkezik. A lírai képek feldolgozása, fogalmazási anyagként való kezelése ebben az életkorban elég nehéz. Éppen ezért terveztük meg részletesen A néhai bárány című novella képi anyagát.

A sokféle leírást, önálló elbeszélést, jellemzést sugalló képeket egész év folyamán felhasználhatja a tanár, hisz állandóan vissza kell térnie az 5-7. osztályban tanult ismeretek, készségek gyakorlására.

Közvetlenül az elbeszéléssel kapcsolatban a Tanterv mint követelményt - a következőt írja elő:

"Az elbeszélés cselekményét, szereplőit ismerje meg a tanuló. Foglaljon állást a mások munkájából élő, pöffeszkedő, vagyonos gazda gonoszsága ellen.

Lássa Boriska tiszta egyszerűségét, erkölcsi bátorságát, igazságérzetét. A tanuló adjon számot az irodalmi mű mondanivalójáról. Tudjon véleményt mondani, értékelő megállapításait indokolni.

Irodalomelméleti vonatkozásban a típus elemi fogalmát ismerje meg.

Rendszerezze az előző osztályban tanult elméleti anya-

got, ismerje fel az irodalomnak, mint művészetnek alapvető sajátosságait.

A tanuló lássa meg a leírások fontos szerepét a műben..."

Természetesen itt is döntő a szó- és írásbeli fogalmazás fejlesztése.

Rendszerint az első iskolai dolgozat is a novella alapján születik meg.

A képsor összeállításánál a főcél nem az volt, hogy az elbeszélés cselekménysorát tükrözzük.

Azt szeretnénk elérni, hogy - a Tanterv követelményét, a Tankönyv feladatrendszerét és a Kézikönyv terveit összehangolva - más oldalról közelítsük meg az etikai - esztétikai művészeti nevelés problémáit.

A képek élménytadó hatásával egy olyan motivációs bázist akarunk teremteni, amely a nevelés lélektani feltételeit elősegíti, biztosítja.

Tekintsük át a képanyagot!

A képsor megadja a mű szerkezeti vázlatát. Így annak áttekintése, vetítése szorosan kapcsolódik a 2. tankönyvi feladathoz.

- Igy a 3 - 6.kép az előkészítés,
- a 7 - 20.képig a bonyodalom és kibontakozás,
- a 21.kép a tetőpont,
- a 22- 25.képek a megoldást tartalmazzák.

A mikszáthi befejezést, csattanót, a megoldást bővíteni lehet. A gyerekek megfogalmazása kitűnő lehetőséget ad a tanár részére, hogy bepillantson a tanuló erkölcsi ítéleteibe. (Lásd: Budapesti Nevelő, 1967/1. szám)

Kiemelhetjük a különféle jellemeket.

A Tanterv által is kitűzött cél Sós Pál egyéniségének mélyebb megismerése. Így a 14, 16, 18, 21, 24. képek több oldalról, külső és belső tulajdonságainak dialektikus egységében tárják fel a kapzsi és tolvaj nagygazda karakterét.

Vele szemben (párhuzamosan vetítve) Boriska alakját emelhetjük ki. 9, 19, 20, 21, 22, 24-es képek egy tiszta szívű, bátor, egyszerű, félárva gyerek rokonszenves arcát tárják fel.

A két képsorral már a típus fogalmát elemi fokon vizsgálhattuk és taníthattuk.

Mikszáth állásfoglalását rendkívül egyszerűen lehet a következő két kép egymásmellettiségével érzékeltetni:

A 7-es kép az árviz által sújtott, nyomorult szegény parasztcsaládot,

a 13-as kép a harócsoló, tolvaj, gazdag embert ábrázolja.

Kommentár nélkül is teljes felháborodást kelthet ez a tanulóknak. A rendkívül kifejező erejű képek kiváltják a részvét és gyűlölet érzéseit, s így juthatunk el - minden erőltettség nélkül - az osztályharc humanitásának megértéséhez. (Tankönyv, 1. feladat)

Igen kevés lehetőségünk van a csoportjellemzésre az általános iskola anyagában. Itt két képet is találunk erre a célra: a 10-est és a 18-ast. A falu közvéleményének hangulata, a szegények és gazdagok szembeállítása e képek tartalma.

Nagy jelentőséget kap az anyagban a tájleírás. A leíráshoz, mint ismétléshez is mindig visszatérünk.

Igy egész évben alkalmunk lesz a képek kapcsán fogalmaztatni. Sőt nyolcadik osztályban már el kell juttatni a gyermeket ahhoz a felismeréshez, hogy a leírásnak többféle funkciója van, nemcsak bevezetés, nemcsak hangulati előkészítés, hanem a bonyodalom megindítója, sőt helyenként feloldás is. Idekapcsolódik a Tankönyv 9. feladata, amelyet a 2,3,4 és 5-ös képek segítségével szemléletesen megoldhatunk.

A Kézikönyv két órára tervezi az anyagot. Tervezésünk szabja meg a felhasználható képek mennyiségét, értelmét, célját. Ne zsúfoljuk tele képekkel az órát! A sokféle hatás egymást üti, s a végén mélység helyett a semmi marad.

A kép és a szöveg dialektikus egységét állandóan teremtsük meg, készítsük elő, értelmeztessük a látottakat, így a szöveg élni és hatni fog. Ezzel elérjük, hogy az esztétikai nevelés szempontjából is értékesebbek legyenek óráink.

A képi anyag teljes levetítése összefoglaló-, ismételőórákon célszerű.

III.

A képek tartalma

A képsort Rogánné Szabó Ágnes és Rogán Miklós grafikusművészek készítették. Alkotásukban mély humánussal kísérik végig a Baló család történetét. Formaérzékük, színeik hűen tolmácsolják a mikszáthi világ hangulatát, mondanivalóját.

1. Az író arcképét és egy vallomását láthatjuk. Az idézet értelmezése az óra előkészítésében rendkívül lényeges.
2. A szelid nógrádi tájat mutatjuk. A Bágy nyugalma, a vidék derűje, az emberi kéz nyoma érződik a képen. Kitűnő ellentéte a vihar ábrázolásának. (3,4) A képek egymás utáni vetítése a melléknevek, igék, módhatározó szavak cseréjére ad lehetőséget. Az 5. osztálytól kezdve használhatjuk a két képet. Különösen jól lehet alkalmazni a 6. osztály nyelvtan óráján, amelynek anyaga a melléknevek szerepe, szóban és írásban.
- 3-4. Mikszáth környezetrajzzal és a vihar leírásával ké-

sziti elő a novella eseményeit. Ezt látjuk életszerűen kifejezve a képeken is. A palóc földön vagyunk. Csuri Jóska hólyagos tenyérrel veri félre a harangot. A kis falu, a villámokkal szegélyezett dombok, a megörnyedt buzavetés, a szélről hajlongó fák mutatják a veszedelem nagyságát. A képek segítségével a leírás szerkezeti fontosságával, s a műfaj ismétlésével foglalkozhatunk.

Tankönyvből idekapcsolható feladatok: 15/3, 9-es és a Kézikönyv 156/8. órája.

5-6. Mikszáth mesterien készíti elő a bonyodalmat. A megdagadt Bágy sodorja magával a gerendát, ablakkeretet, szénacsomót, s végül a kanyarban felbukkanó tulipános ládát. Tetején egy fehér, pirosszalagos kisbárány kapaszkodik. A rajz rendkívüli báját is vetessük észre, hisz a bonyodalom kirobbantója premier plánban is megjelenik a képen. (Tankönyv, 15/3., Kézikönyv, 157/8. óra.)

7- Az árviztől sujtott Baló családot mutatják a képek.

8- Szerencsétlenségük, szegénységük és mérhetetlen bánatuk képi kifejezése igen alkalmas az érzelmi nevelés és világnézeti állásfoglalás elmélyítésére. Elpusztult a hajlék, oda a hozomány és Boriska egyetlen öröme a kisbárány. (Kézikönyv, 157/9. óra)

10. A Sós Pállal foglalkozó jelenet élesen kidomborítja a gazda harácsoló, jellemtelen egyéniségét. A gózon szücsnél ködmönt varrató embert látjuk. Ha csak eny-

nyit vetitünk le az órán, akkor már érzelmileg, logikailag felismerhettük Mikszáth állásfoglalását, s ezen keresztül eljuttathatjuk a tanulókat az identifikáció legmagasabb fokára is. Az ellentétes jellemek szembeállítását kitűnően megoldhatjuk. (Tankönyv, 15/6, 7, Kézikönyv, 157/9. óra)

- 11- A népmesei szerkesztés kerül itt előtérbe. A legidő-
- 12- sebb, a csósz elindul megkeresni az igazságot. A tör-
- 13- vényt hívja segítségül. Először tájékozódik Bodokon
14. az embereknél. Azután gyanúját közli a bíróval. El is rendelik a házkutatást. Végül is nem találják semmit. Az első összecsapásból Sós Pál kerül ki győztesen.

A szegény ember tehetetlensége érződik a szín és formai megoldásokban, Sós Pál kiutasító mozdulatában. (14-es kép.)

15. Segíthet a szóbeli fogalmazás gyakorlásánál ez a kép. Mit mesélhetett Baló a gyermekeinek? Csoportos foglalkozásnak és egyéni feladatlap anyagának is adhatjuk a témát.
16. A bodoki főtéren vagyunk. Egy régi falu-központot látunk. Közepén, eredeti hitelesen rajzolt palóc templom. Attól balra a tornácos községháza, s egyszerű zsupfedeles parasztházak.
Szegény vidék ez! A téren beszélgető, sugó-bugó parasztok. Az arcok különféle érzelmeket tükröznek. Kaján mosoly, megbotránkozás, felháborodás. Egyikük ujjal mutogat Sós Pál távolodó alakjára. Figyeltessük

meg a gyerekekkel a közvélemény alakulását, a beszédes arcokat. Próbáljuk megszerkesztetni velük a parasztok állásfoglalását, véleményét.

17. Elindul Ágnes, a középső leány kikutatni az igazságot. Nem bizik a törvényben, furfanggal próbálkozik. Érdeklődik az asszonyoknál, érzi, hogy a láda és a bárány eltünése Sós Pál műve. Próbál a gazdánál federíteni valamit, sőt elmegy a szücshez is. Hiába!
18. Balóék és velük szemben a falu vezetőinek, az elöljáróknak csoportja. A falusi osztályharc feszültsége érződik itt. Alkalmas a szituáció a csoportos jellemzés gyakoroltatására. (Önálló fogalmazási órán és ismétlésnél is.)
- 19- A népmesei hős, a legkisebb, Boriska a központi
- 20- alak. Érzi a bárány közelségét, szinte megjelenik
- 21- előtte a kedves játszótárs. Félelmet nem ismerve,
22. követeli vissza az állatot Sós Páltól. Nem hagyja magát visszautasítani. A jelentet Ágnes dühe, Baló gyűlölete, a falu vezetőinek gyanakvása teszi feszültté. (Tankönyv, 15/3, 7.)
23. Sós Pál haragvó, megszegyenült arca jelzi Mikszáth itéletét, állásfoglalását is.
24. A közösség elfordul a tolvaj nagygazdától. A szivszakadva zokogó kislányt veszi körül.

25. Lelepleződik a tolvaj! Kitűnő rajzi megoldásban a lecsusztott kisködmön-prémes belsején ott virít a két fekete folt. (Tankönyv, 15/3.)

Mikszáth nyitva hagyja a megtorlás, a bűnhődés kérdését. Adjuk ezt feladatul, mintegy folytatva a novellát. Így meggyőződhetünk a tanulók alkotó fantáziájáról, de ennél még fontosabb: etikai világképükről. A pár soros befejezés segítséget adhat az osztályfőnököknek is. Ezek az önkéntelen vallomások, ítéletek hűen adják vissza a gyermekközösség neveltségi - erkölcsi szintjét.

76.